

תל אביב

מבוא-

תל אביב. כל הדרכים מובילות אליה ולכל אדם תל אביב שלו. זה שנולד בעיר ובילה בה את כל ימיו בעיניו אין עיר שתדמה לה על מה שיש בה ועל מה שאין בה. אחר שמגיע אליה מידי יום למקום עבודתו וממהר לשוב לביתו שבפרבר וגם זה שרואה בעיר מקום בילוי ומכיר אותה בלילות בלבד. תייר שעובר בעיר במסגרת שבוע בישראל ויום אחד בתל-אביב ובטוח שהוא מכיר את העיר. וכל האחרים שנושאים אליה עיניים אוהבות ושונאים אותה לסירוגין.

אז מי היא תל אביב? ביחידה שלפנינו ננסה להביא ניחוח של פעם והצצה מן ההווה לעיר העברית הראשונה כפי שהם באים לידי ביטוי בשיר וזמר.

תל אביב בראשיתה- תיאור העיר

א. "לא הייתה תל אביב, היה רק תל וים כחול" "היה בה חול", (תל אביב רפאל ספורטה) המילים חול או חולות מופיעים לסירוגין בשירים רבים, וכן הביטוי "עיר קמה מן החולות" מבטאים את העובדה שתל אביב היא עיר חדשה שצמחה יש מאין. לכל היותר יש מהחולות. חול במובן של החומר שממנו עשויים החולות. חולות במובן של אווירה, סביבה, מקום לזוגות אוהבים, מקום להתבודדות. זה מה שנראה לעין כשהתבוננו בתל אביב בראשיתה.

ציטוטים מתוך שירים המזכירים את החול
 " ים כחול, עיר בחול תל אביב " (תל-אביב, אריס סאן)
 " וכך בנו הם את ביתם בחולות " (בחולות, חיים חפר)
 "חולות נוצצים, שדרות בלי עצים..." (תל אביב הקטנטנה, חיים חפר)
 " תל אביב לא היתה / רק היה היה חול " (תל אביב, רפאל ספורטה)
 " היה היו כאן פעם שיקמים / חולות מסביב וגם נוף", גן השקמים.
 " היה זה בחצות הליל בחולות / כשזוג יצא לו לטייל בחולות"
 הכל עשו אז בחולות " לפני שאיזו עיר תצמח בחולות" (בחולות, חיים חפר)
 " מתנוססת באור עיר פלאות תל אביב " (מתוך תל אביב, רפאל ספורטה)
 " חולות נוצצים, שדרות בלי עצים, " ... (מתוך תל אביב הקטנטנה, חיים חפר)
 " יוצאים אנחנו אל הרחוב..." (מתוך "רחוב בתל אביב" חיים חפר)

ב. בכל עת שוררו משוררים לעיר תל אביב. כל שיר נתן לעיר ביטוי כפי שהיא נראית בתרופה מסוימת והשווה אותה לתל אביב בראשיתה, או לתל אביב בתקופה קודמת. בכל פעם השתאו הכותבים על ההתפתחות דל העיר ועל מה שנוסף בה ומה שהשתנה בה. הייתה פליאה ואפילו התרגשות למראה השינויים וההתפתחות של העיר ואלו באו לידי ביטוי בשירים שנכתבו על העיר.

ג. געוועים לתל אביב הישנה

א. "תנו לנו יד ונלך / להרצל בלי כביש ומדרכת, / עם שיירת גמלים על החול. / תנו לנו היום ללכת / לגימנסיה הרצליה כמו אתמול". תנו לנו יד ונלך / בעיר הגדולה הנושקת לים, / תנו לנו יד ונלך למקומות שהיו ואינם. " (תנו לנו יד ונלך צבי זליקוביץ)
 ב. " תל אביב הקטנטנה" – חיים חפר " זה לא יחזור, כל זה כבר איננו"...

ד. טיפוסים בתל אביב

שני בנאים " שני בנאים פה אנו, מקהירו הגענו " (שני בנאים חפר)
 "הבו לבנים, / אין פנאי עמוד אף רגע. / בנו הבנאים / אל פחד ואל יגע." (הבו לבנים אלכסנדר פן)
 זוגות אוהבים " שמי ירוסלבסקי חסיה... עם ילובסקי הפואט / בחולות שם אפלטוט " (שני בנאים, חפר)

סוסקין הצלם " כך תל אביב גודלת ... / אין מקום כבר בתמונות של סוסקין " שני בנאים, חפר רוכלים : קולות של רוכלים" (תל אביב הקטנטנה , חפר)
זלמן וקלמן : " אז בואו לשדרות קק"ל / אין עוד עצים, / ושם בראש החגיגה / הולך לו זלמן המשוגע " (רחוב בתל אביב, חפר)
שוטר : " שוטר עברי שם בגאון / עומד מתחת לשעון." (רחוב בתל אביב, חפר)

ה. אור, קול, צבע וריח בתל אביב

- " עיר פלאפל, פיצה, סטיקים. עיר בת אלף דיסקוטקים. (מתוך " תל אביב יהודה אופן, אריס סאן)
- נמל תל-אביב
 - הים של תל-אביב

ביבליוגרפיה

- הכהן אליהו (1985). בכל זאת יש בה משהו : שירי הזמר של תל אביב בצליל ובאומר ובתמונה. תל - אביב. דביר
- שחר, נתן (2006). שיר שיר עלה נא : תולדות הזמר העברי. בן שמן : מודן.

תל אביב בראשיתה

השיר "תל – אביב" מאת רפאל ספורטה

השורה הראשונה של השיר קובעת עובדה "תל אביב לא הייתה" כלומר זו עיר שנבנתה מן ההתחלה. כבר בשיר זה ובשירים רבים אחרים מופיע מוטיב החול שממנו צמחה העיר. את תחושת הריקנות והאם אפשר לקבל מהתיאורים הבאים : " רק היה היה חול". הריקודים היחידים שנראו בתל אביב באותה עת היו הריקודים של הרוח עם גבעות החול. מוטיב נוסף בשיר ובשירים רבים אחרים הוא : הים, צבעו וגליו...

מה כן היה בעיר? היה תל, ים כחול, רוח וגבעות. – זו הייתה נקודת ההתחלה. החלק השני של השיר מתאר את תל אביב בתקופה הרבה יותר מאוחרת " מתנוססת באור עיר פלאות תל אביב".

רעיונות לפעילויות :

- (ניתן להביא תמונה של תל אביב מבראשית ותמונה מאוחרת ולהעמיד זו מול זו ולראות כיצד ההבדלים בין תל אביב בראשיתה לעומת ההמשך שונה וכיצד הבדלים אלה בידי ביטוי בשירה)
- ניתן לעבוד על – מה מסמל החול בשבילכם? משחק, ים, מקום לפעילויות פנאי וכו.

שני בנאים – חיים חפר

השיר מתאר את התכונה המתלווה לבניית העיר בראשיתה. השיר משקף את כל מה שקורה בעיר מרכזית ותוססת.

על רקע הבנייה של העיר מורגשים חיי היומיום כמו התאהבות, פלירטוט בחולות, טיפוסים שונים בעיר כמו : תלמידת גימנסיה, משורר, בנאים, שומר. מספר התושבים בעיר כבר אלף איש ולכן " אין מקום בתמונות של סוסקין.

מקומות : הצלמנייה של סוסקין, שני קיוסקים ברחוב הרצל.

התרחשות : אוטובוסים עוברים ברחובות.

השם תל אביב בראשיתה- " אחוזת בית" ואחר כך " תל –אביב"

רעיונות לפעילות :

- משמעות השם " אחוזת בית" ו" תל אביב"
- פעילות פתיחה- השמעת השיר לפני הניתוח בגלל הקצב שנמצא בהלימה לפעילות המתוארת בשיר. אפשר לבקש מהילדים תוך כדי שמיעת השיר לכתוב מה קורה בשיר.
- חלקו את השיר לנושאים ותנו שם לכל חלק. נמקו את בחירתכם. (למורה- ניתן לחלק את השיר ל – 4 חלקים . כל חלק בנוי משני בתים. החלק הראשון עוסק בבניית העיר, השני- מתאר את צעירי העיר, השלישי מתאר את השומר האמיץ ותפקידיו. השומר והשוטר הן דמויות שניתן להתגאות בהן. החלק האחרון מדבר על גידול העיר והמשמעות של גידול זה והחשש בפני פגיע בראשוניות, באיכות החיים בעיר, חשש מזיהום אוויר.
- מצאו בשירים נוספים אודות תל אביב, ביטוי לאחד או שניים מהנושאים שעולים משיר זה.

בחולות- חיים חפר

השיר נכתב במלאת 50 שנה לעיר תל- אביב.

1. מוטיב החול חוזר בשיר זה והוא משמש רקע להצגת הדורות בתל- אביב מאז היווסדה. הדובר בשיר הוא בן הדור הקרוב למקימי העיר תל- אביב והוא זוכר בגעגועים לא רק את טיוליו עם אהובתו אלא גם את הרקע לטיולים, חולות העיר תל אביב. הוא ניסה להעביר לבנו את תחושת הראשוניות וההתרגשות שהייתה לו כעלם צעיר על רקע עיר נבנית. בגיל מבוגר יותר הוא מנסה להעביר את אותה הרגשה לנכדו " גם לנכדי אני אומר : לו רק צעיר יותר / הייתי הכל מוכר / ובדבר אחד בוחר : בחולות." כדאי לציין שהדובר מדגיש בעיקר זיכרונות אישיים חווייתיים – רומנטיים הקשורים בחולות העיר תל- אביב כשהצמיחה של העיר בחולות משמשת מעין תופעת רקע.
2. מבית לבית יש התפתחות בשיר. מתקבלת תחושה שהחולות הולכים ומתמעטים כי צומחים עליהם רחובות ובתים. הדובר מנסה לעצור את ההתפתחות של העיר או להעביר לצאצאיו את תחושת הראשוניות המרגשת אותו.

רעיונות לפעילויות :

- תארו מראות שהיו שכיחים בתל – אביב הקטנה לעומת מראות של תל אביב כיום, (ניתן לערוך השוואה על פי : מבנים, צמחיה, דמויות, רחובות, אתרים מרכזיים, דרכי בילוי, אווירה ועוד.)
- הדובר מכריז : " זה לא יחזור כל זה כבר איננו". מה איננו? באיזה טון אומר הדובר את המשפט. הסבירו.

רחוב בתל אביב- חיים חפר

השיר מתאר רחוב אחד בעיר תל- אביב. השיר נכתב בשנת 1972 ומתאר את העיר בשנותיה הראשונות. בשיר בולטת חדות הראשוניות : " בתים צומחים", " אוטובוסים נחפזים", " שוק הכרמל צועק", שוטרים עבריים עוברים בגאווה ברחובות. דמויות אחדות נזכרות בשיר : מואזין בראש מסגד חסן בק, זלמן המשוגע (דמות מוכרת בשנות העשרים והשלושים של העיר תל אביב שעליו נכתב השיר " זלמן יש לו מכנסיים" ומכאן נוצר מטבע הלשון " זלמן" המבטא דמות שלא לבושה בהתאם למצופה בתקופה מסויימת), זוגות מתנשקים, שוטר עברי, " השבאב" (צעירים בערבית). מעניין לעקוב אחרי שמות התואר שנותן חפר לעיר תל אביב : " תל אביב / יא חביב, חביבתי (השימוש במילים אלה אולי מרמזים על פניה לאהובה), " קריה יפהפייה" (תואר שמתקשר בדרך כלל לעיר ירושלים). הגעגועים לעיר מתבטאים במשפט " לך נפשנו הומייה" (שוב ביטוי שמתקשר לציון אפשר להפנות את תשומת לב הלומדים להמנון שם מופיע ביטוי זה). העיר גדלה ומתפתחת לא רק בבנייה וברחובות המתרבים אלא מתמלאת באנשים, עד כדי כך שנעשה בה צפוף. בשיר נזכרים מקומות אופייניים לאזורי הבילוי של אותם ימים : שדרות קק"ל, "גן הדסה", קולנוע " מוגרבי", רח' אלנבי, יפו. מורגשת אווירה פעילות ועשייה : אוטובוסים נחפזים, עגלות רצות, שוק הכרמל צועק, קולות של בנייה.

רעיונות לפעילויות

- בשיר בולט שימוש במטאפורות (כדאי להסביר מהי מטאפורה ומדוע משתמשים בה?)
(דוגמאות למטאפורות: "אוטובוסים נחפזים", "שוק הכרמל צועק", "עגלות רצות", "בעירנו מרץ יש",
"עיר צומחת בשמחה ושיר")
- אפשר לערוך סיור בעיר ולבדוק איך נראים המקומות הנזכרים בשיר כיום. (האם המקום קיים: למה משמש המקום: האם המואזין עדיין קורא מעל המסגד של חסן בק? מה נמצא היום ליד השעון של יפו?)

תנו לנו יד ונלך - צבי זליקוביץ

השיר נכתב במלאת 25 שנה למדינת ישראל. יש בו אווירה של געגועים לתל-אביב הישנה. יתכן שהדובר מנסה לחזור לימי ילדותו, כשהובילו אותו ביד ברחובות תל-אביב. הוא מבקש לחזור לימי התמימות שאפיינו אותו כילד ואת העיר כמקום שנמצא בראשית בניינו. מתוך ההמולה של תל אביב הגדולה הוא מבקש לחזור את השקט, אל המקומות שהילך בהם בילדותו ואינם עוד ואל המקומות הקיימים עדיין. הוא מתגעגע לריחות שמלווים אותו כמו ריח המלח של הים שלא מורגש יותר בגלל הבנייה הרבה לאורך החוף.

רעיונות לפעילויות

- תארו את תל אביב אליה מתגעגע הדובר. מדוע היא מיוחדת בעיניו? (היא מזכירה לו את ילדותו, חוויות נעימות שעבר, מקומות אהובים בהם בילה בבגרותו בעיר, אהבה ראשונה...)
- ערכו השוואה בין תל אביב של אז והיום. (ניתן להתייחס בעיקר לאווירה, למראות, לריחות)
- באלו ביטויים ומלות תואר הוא מדבר על העיר (" נושקת לים, מתרפקת, " כולה לבן ותכלת)
- כל בית פותח באוצה שורה " תנו לנו יד ונלך" זהו שימוש באליטרציה. למה לדעתכם תורמת החזרה על השורה הפותחת? (החזרה תורמת הן למצלול של השיר והן מעצימה את הרעיון. במקרה שלפנינו השימוש בשורה החוזרת מעצים את הגעגועים לילדותו והרצון לחזור לשם)

הפעילות חוברת ע"י לחמן חיה, מרכז תכנון לימודים, מכללת בית ברל. © כל הזכויות שמורות